

TƏDRİS PROSESİNDƏ İNTERAKTİV TƏLİMİN BƏZİ PROBLEMLƏRİ

Açar sözlər: *interaktiv metod, psixoloji inkişaf, individual, dəyər, milli mədəniyyət*

Key words: *interactive method, psychological development, individual, cost, national culture*

Ключевые слова: *интерактивный метод, психологический развитие, индивидуальный, ценность, национальная культура,*

Xarici dilin öyrədilməsinin əsas məqsədlərindən biri öyrəncilərə müstəqil olaraq fəaliyyət göstərmək, fikir yürütmək qabiliyyətinin aşılmasıdır. Amma təəssüf edilsə haldır ki, bu sahədə həyata keçirilən saysız- hesabsız təşəbbüslərə baxmayaraq əldə olunan nəticə heç də ürəkaçan deyil. Bu səbəbdən də belə bir sual yaranır. Nə üçün hər hansı bir xarici ölkəyə səfər etmiş vətəndaş qısa müddət ərzində, heç bir metodik vəsaitə malik olmadan, müstəqil olaraq fikrini ifadə edir və həmin xarici dildə danışımağa başlayır? Qəribədir. Belə olan halda 11 il müəllim nəzarəti altında müxtəlif dərslər vəsaitləri ilə təmin olunmuş şagirdlərin tədris olunan xarici dilə sərbəst olaraq yiyələnməsinə mane olan səbəblər nədən ibarətdir? Məhz bu nöqtəyi nəzərdən, mən göstərilən müxtəlif səbəblərlə bağlı fikirlər söyləmək istərdim. Əlbəttə ki, bu səbəblərə dərslərin müəyyən tələblərə cavab verməməsinə, tədris planlarında olan qüsurları aid etmək olar. Amma əsas amil kimi interaktiv təlim metodlarına istinad edilmədiyini və monoloji nitqə üstünlük verildiyini xüsusilə qeyd etmək olar. Dərs sinifdə müəllimin prinsipləri vasitəsilə həyata keçirilir. Bu prinsiplər müəllimin vəzifə və hüquqlarının məqsədsiz olaraq qorunmasına xidmət edir. Ən maraqlı xüsusiyyət ondan ibarətdir ki, prinsipləri müəllim özü də seçə bilər. Hadisələrin iştirakçısı bizik və heç bir kənar təsir bunu dəyişə bilməz. Müəllimlər isə bu zaman mütləq aktiv və effektiv təlim prosesini yaratmalı və onu etməlidirlər. Amma nəzərə almaq lazımdır ki, müəllim yeni effektiv dil öyrətmə təcrübələrini tətbiq etsə belə təhsil və təlimin müəyyən olunmuş standart qayda və qanunlarını dəyişdirə bilmir. İnteraktiv prinsiplər, öyrənmə prosesində müxtəlif sistemlərdən istifadə edən müəllimlər üçün əsas köməkdir. İnteraktivin əsas prinsipləri müəllimin təlim prosesini inkişaf etdirmək və biliyini artırmaq üçün ona kömək edən əsas vasitədir. Bu prinsiplər təlim prosesində əhəmiyyətli rol oynayır [1, s.67-98].

Çalışmaq lazımdır ki, praktikada bu prinsiplər az dəyişikliyə uğrasın. Bu prinsiplər əsasən təhsil, təlim və öyrənmənin əsas hissəsini əhatə edir. Çünki, bu fəaliyyət təlim prosesinin qarşılıqlı nümunəsidir. Müəllimin əsas vəzifəsi müəyyən əhatə dairəsində tələbələrin biliyini zənginləşdirməkdir. Məhz interaktivliyin prinsiplərini araşdırarkən məşhur yunan alimi Sinekardan sitat gətirmək istəyirəm: “Nə qədər ki, biz öyrədirik, elə o qədər də öyrənirik”. Təlim prosesi zamanı müəllim həm öyrənən, həm öyrədəndir. Son illər xarici dilin öyrənilməsinə yönələn diqqət bir sıra strategiyalara əsaslanır. Bu strategiyalar zəruri olan biliklərin tələbələrə aşılmasına, normal psixoloji inkişafın artmasına xidmət edir. Məncə, təlim məhz bu əsasda qurulmalıdır. Xarici dili öyrənməyin həm tərbiyələndirici, həm də inkişafetdirici xüsusiyyətləri olmalıdır. Bütün bunların formalaşması təlimin əsas funksiyası olmalıdır. Bəzən belə hallar da olur ki, tələbələr dil öyrənmə prosesində istədiyi nəticəni əldə edə bilmir. Buna əsas səbəb motivasiyanın olmamasıdır. Aktiv dərslər ən əsas və mürəkkəb məsələlərdən biri də motivasiyadır. Hər hansı bir dərslər gedişi motivasiyanın nə dərəcə uğurla yaradılmasından və həyata keçirilməsindən asılıdır. Motivasiya - istənilən dərslər mexanizmini işə salan əsas qüvvədir. Fəal dərslərdə təfəkkür prosesini hərəkətə gətirən motivasiya qismində meydana gəlmiş problem araşdırılan əsas məsələlərdən biridir. Təhsildə individuallıq əsas vasitələrdən biri olsa da əməkdaş formasında əlaqə saxlamaq daha məqsədəuyğun olardı. Bu forma qarşılıqlı əlaqə nəticəsində yaranan səhvlərin tapılmasında özünəməxsus rol oynayır. Xarici təlimə xas xüsusiyyətlərdən biri də tələbələrin əlaqəli şəkildə işləyə və -öz müstəqilliyini qoruya bilməsidir. Buradan belə nəticə çıxır ki, xarici dil həm individual, həm də qrup şəklində öyrənilə bilər [2, s.53-74]. Dili istənilən səviyyədə öyrənmək üçün əsas vasitə onu həyatda müxtəlif istiqamətlərdə istifadə etməkdir. Belə etmədikdə isə dil öyrənməni müəyyən istiqamətə yönəldərək inkişaf etdirmək üçün yaradıcı çalışmalar və təcrübə vasitələrdən istifadə etmək lazımdır.

Dil praktikasının əsasını real kommunikasiya təşkil edir. Çox zaman dil praktikasının nümunələrinin istifadəsi üçün əsas informasiyanın geniş şəkildə təbliğ olunması lazımdır.

Xarici dil dərslərində hər hansı bir problemlə üzləşən müəllim bunu tələbələrin ana dilində deyil,

tədris olunan xarici dildən istifadə edərək həll etsə daha məqsədəuyğun olardı. Ana dildən istifadə edərək problemlərin həlli tələbələri passivləşdirir. Əgər bu zaman yalnız tədris olunan xarici dildən istifadə olunsa, tələbələr daha diqqətli olarlar. Anlamadıqları materialların izahına daha məsuliyyətlə yanaşaraq, fikirlərini cəmləşdirməyə çalışırlar. Tələbələr oxuduğu materialı anlamalı, məzmunu barədə qrup yoldaşlarına informasiya verməli və mövzunu öz sözləri ilə şərh etməyi bacarmalıdır. Xarici dildən istifadə edərək praktik əlaqələrdən və situasiyalardan istifadə etmək lazımdır. Praktik əlaqələr və situasiyalar interaktivliyi daha aktiv edir. Müəllimlər dərstdə üzləşdiyi problemləri interaktiv metodlardan düzgün istifadə edərək həll edə bilər. İnteraktiv fəaliyyət zamanı tələbələr təlimin müxtəlif aspektlərini dəyişdirməyə çalışırlar. Bu dəyişikliklər bəzən dərslərin keyfiyyətli alınmasına mane olur. Məhz bu mənfi halların baş verməməsi üçün müəllim dərsləri interaktivlik baxımından daha yaxşı istiqamətləndirməlidir. Belə ki, tələbə öz fikirlərini hər hansı bir xarici dildə sərbəst ifadə edə bilmir. Çox elementar görünən sadə bir səhv tələbədə özünə inam hissini zəiflədə bilər. Buna görə də müəllim bir qədər zəif tələbələrə daha çox kömək etməlidir. Çünki mövcud şəraitdə belə öyrəncilərin köməyə daha çox ehtiyacı olur. Bəzən müəllim fikrini sərbəst olaraq xarici dildə ifadə edə bilməyən tələbənin demək istədiklərini ana dilində ifadə edib xarici dilə tərcümə etməsinə kömək etməlidir. Yalnız belə şəraitdə müəllim tələbəni istədiyi səviyyəyə yüksəldə bilər. Buna görə də müəllim-tələbə, tələbə-tələbə arasında, arasında kommunikasiya əlaqələrinin yaranmasına və inkişaf etməsinə fikir verilməlidir. Çox zaman interaktiv metodlardan istifadə zamanı tələbələrdə qorxu, sıxıntı halları müşahidə edilir. Belə hallar kifayət qədər savadlı tələbələr arasında da baş verə bilər. Onlarda özünə inam hissini itirir və kommunikasiya əlaqələrinə girmir, cavab verməkdən çəkinirlər. Belə tələbədə özünə qapanma halları daha çox müşahidə olunur. Belə tələbələr ən çox yazı işlərinə meyl göstərir və yalnız bu sahədə aktiv olduqlarını nümayiş etdirir. Belə situasiyalarda müəllim onlarda özünə inam hissini aşılmalı, qarşılıqlı inam hissini formalaşdırmalıdır. Müəllim struktur metodologiyaya tətbiq edərək materialın keyfiyyətliliyini və tələbələr tərəfdən mənimsənilmə dərəcəsini nəzərə almalıdır. Yalnız interaktiv metodların tətbiqi zamanı müəllim Öz öyrənciləri haqqında daha çox məlumat əldə edir. Bəzən müəllimin zəif hesab etdiyi tələbə interaktiv metodların tətbiqi zamanı daha yaxşı fəaliyyət göstərir. Təcrübə əsasında müşahidə etdim ki, belə tələbələr hətta cəmiyyətdə belə özlərini çox rahat hiss edir, asanlıqla öz tərəf-müqabili ilə əlaqə yaradır [3].

Bütün strukturlarda inkişaf getdiyi kimi təhsildə də yaranan yeniliklər müəllimləri daha tələbkar, tələbələri isə daha çevik edir. Ümumiyyətlə, dil öyrənən zaman interaktivlik və kommunikasiya hər şeydən yüksəkdə durmalıdır. Bu zaman müəllim və tələbələr arasında mövcud olan əlaqələr və onların mövcud olduğu atmosfer daha müsbət xüsusiyyətlərə malik olmalıdır. İnteraktiv metodların tətbiqi təlim prosesində ən aktual mövzulardan biridir. Məlumdur ki, təhsil mədəniyyətimizin əsas göstəricisi olduğu üçün təlim-tərbiyə prosesi milli-mədəni dəyərləri ön plana çəkməlidir. Xarici dilin tədrisi bu keyfiyyətlərin aşılmasına xidmət edən əsas vasitə olmalıdır. İnteraktiv təlim metodlarının tətbiq edilməsi ilə tələbələrin bilik və bacarıqlarının interaksiyası yaradılmalıdır. Tələbə qrupu interaktiv təlimin əsas obyektidir.

Yuxarıda qeyd olunan bütün müsbət və mənfi halları nəzərdən keçirərək belə nəticəyə gəlmək olar ki, müəllim müxtəlif metodiki yollar və üsullardan istifadə etməlidir. Tələbələri düzgün istiqamətə yönəltmək, problemin aradan qaldırılmasına çalışmaq, tələbələri interaktiv metodlara cəlb etməzdən öncə onlarla yaxından tanış olmağa çalışmaq lazımdır. Bu zaman müəllim tələbələrin bilik və bacarığının dərəcəsini özü üçün müəyyənləşdirməlidir. Aydın ki, insanlar müxtəlifdir. Deməli, materialın, qaydaların mənimsənilməsi səviyyəsi də müxtəlif ola bilər. Məhz bu xüsusiyyətləri nəzərə alaraq müəllim tələbələrin hər birini individual olaraq qəbul edib, onlarla fərdi işləməyi bacarmalıdır.

Ədəbiyyat:

1. Baker M. "A Model of interaction". 1994.
2. Crunkilton, J.R. "Communicational Language Learning". 1982.
3. Robinson, L.N. "Interactive Language Teaching". 1991.
4. Interactive Teacher Training by Rafiqə Aliyeva, Tamilla Mehdiyeva, Gohn R. Silver. Bakı, 2003.

The essence of the interactive teaching and its importance at foreign language lessons

Summary

This article is dedicated with the problem of creating safe environment and peer-working in the classes of a foreign language. One way for deep discussion to happen is through social interaction. Students talking to each other, discussing interesting issues, questioning, sharing of viewpoints - help them gain and

assimilate knowledge.

Суть интерактивного обучения и его значение на уроках иностранного языка

Резюме

В статье обсуждается, так называемое, взаимодействие социально обусловленных проблем, с которыми сталкивается в процессе интерактивного обучения. Студенты говорят друг с другом, обсуждают интересные вопросы, сомневаются, разделяют точки зрения, то есть интерактивное обучение помогает получать и усваивать знания. Все это создает благоприятную среду для изучения иностранного языка.

Rəyçi: prof. D.İsmayılova